

²² Комунікат пресового відділу гетьманської управи. – Берлін. – 1939. // ДАЗО. – Ф.2594. – Оп.1. – Од.зб.22. – С.1.

²³ Там само. – С.14.

²⁴ Там само.

²⁵ Саврадій. Змова проти уряду Карпатської України. – Карпатський Союз, 1984. – С.31, 60.

²⁶ Вегеш М. Історія і політика: В чотирьох томах. – Ужгород: „Ужгородський національний університет”, 2005. – Т.2 – С.111.

²⁷ ДАЗО. – Ф.2594. – Оп.1. – Од.зб.29. – Арк.10.

²⁸ Карпатська Україна в боротьбі. – Відень: Українська пресова служба, 1939. – С.140.

²⁹ Там само. – С.139.

³⁰ Комунікат пресового відділу гетьманської управи. – Берлін. – 1939. // ДАЗО. – Ф.2594. – Оп.1. – Од.зб.22. – С.12.

³¹ Там само. – С.15.

³² Там само. – С.14.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Українські щоденні вісті. – Нью-Йорк. – 1939. – 19 квітня.

³⁶ Українське слово. – Париж. – 1939. – 26 березня.

³⁷ Там само.

³⁸ Стахів Є. Спогади колишнього січовика // Закарпатська правда. – 1990. – 24 березня.

³⁹ Карпатська Україна в боротьбі. – Відень: Українська пресова служба, 1939. – С.111.

⁴⁰ Українські щоденні вісті. – Нью-Йорк. – 1939. – 17 квітня.

⁴¹ Стерчо П. Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках. – Львів: „За вільну Україну”, 1994. – 288 с.

⁴² Українське слово. – Париж. – 1939. – 26 березня.

⁴³ Українські щоденні вісті. – Нью-Йорк. – 1939. – 18 квітня

⁴⁴ Українські щоденні вісті. – Нью-Йорк. – 1939. – 19 квітня.

⁴⁵ Українські щоденні вісті. – Нью-Йорк. – 1939. – 20 квітня.

⁴⁶ Українські щоденні вісті. – Нью-Йорк. – 1939. – 11 квітня.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Українські щоденні вісті. – Нью-Йорк. – 1939. – 19 квітня.

⁴⁹ Українські щоденні вісті. – Нью-Йорк. – 1939. – 21 квітня.

⁵⁰ ДАЗО. – Ф.2594. – Оп.1. – Од.зб. 29. – Арк.10.

⁵¹ ДАЗО. – Ф.2594. – Оп.1. – Од.зб. 29. – Арк.2.

Summary

Vasilina Nataliya
(Kyiv)

March's tragedy of 1938 year in Carpathian Ukraine a new view of the events

An article analysed the events which were in march 1939 year in Carpathian Ukraine in light of new comprehending events.

УДК 94(477)”19”

Оксана Гуменюк
(Рівне)

ЗМІНИ В ОСВІТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАХІД РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ (1939 – 1941 РР.).

У статті проаналізовано форми, методи, основні напрями та особливості змін в освіті в західних областях України після встановлення радянської влади в 1939-1941 роках. Розглядається вплив радянської моделі суспільства на населення новоприєднаних земель.

Ключові слова: освіта, школа, учителі, університет, викладачі, радянська влада, нарком освіти, інтелігенція, українізація, тоталітарна система.

Зміни в освіті західних областей України у 1939-1941 рр. розглядалися дотепер завжди у комплексі з економічними нововведеннями. При цьому основна увага все-таки належала процесам колективізації та націоналізації, а зміни освітнього характеру життя населення розглядалися побіжно. Враховуючи те, що українська освіта продовжує залишатися в стані перманентних змін, нововведень і експериментів, доцільно, на нашу думку, звертатися до досвіду минулого, незалежно чи це були вдалі, чи не зовсім вдалі реорганізації.

Події 1939-1941 рр. в Західній Україні представлені в радянській історіографії працями Ю.Сливки, Ф.Чернявського та рядом колективних досліджень. Сучасні вітчизняні історики означені події розглядають під іншим кутом зору, відзначаючи чимало негативного в радянських перетвореннях. Значним внеском в історіографію проблеми стали праці О.Рубльова, Ю.Черченка, В.Ковалюка, І.Лучаківської, С.Дворака та ін. Однак ще чимало важливих явищ радянської політики в західних областях України ще не знайшли належного висвітлення.

Як відомо, вітчизняна історична наука серед багатьох сторін процесу радянської найменше уваги приділяла саме гуманітарному аспектові її наслідків. А він значною мірою представляв саму сутність політики держави у сфері духовного життя суспільства, тобто абсолютну партійну монополію на розвиток культури та освіти. Потребами режиму передбачалося такий розвиток перетворити у засіб нав'язування ідеології комунізму і формування під цей стандарт нового типу людини. Тому одразу після вересня 1939 р. контролю владних органів були підпорядковані усі наукові, освітні, ідеологічні та культурні установи. Розбудова духовного життя почалася в напрямі, окресленому режимом.

Швидко створювані новою владою комсомольські та піонерські організації мали замінити собою

ліквідовані товариства „Сокіл”, „Пласт”, „Січ”, „Луг”, „Каменярі”. Для молоді, яка раніше виховувалася у таких відомих своєю історією організаціях, це стало великою проблемою. Проблема ця була спочатку прихованою для влади, але з роками все більше виявлялися вади виховання, нав’язані та підтримувані новими молодіжними організаціями. Тому відновлення діяльності колишніх молодіжних, юнацьких та дитячих товариств підтверджує живучість традицій їх різноманітності в західноукраїнському регіоні¹.

Одним з найпопулярніших заходів радянської влади стала деполонізація освіти. Упродовж двадцятиріччя між війнами польська влада безперервно перетворювала українські школи на утраквістичні (двомовні). Це був лише перехідний ступінь перед повною полонізацією освіти. У 1936-37 навчальному році 52,8 % учнів української національності трьох східногалицьких воєводств навчалися у школах з виключно польською мовою викладання, 40,9 % – в утраквістичних та лише 6 % – в українськомовних².

Корінним чином становище змінилося після проведеної у 1939-40 навчальному році реорганізації. На противагу польській політиці, радянська влада почала проводити в Західній Україні політику українізації освіти. З цією метою держава виділяла великі кошти. Завдяки цьому мережа шкільних закладів значно зросла. Українських шкіл стало 5596, а польських 922. Було створено 63 російські школи для дітей російськомовних радянських адміністраторів, спеціалістів і військових³.

На Львівщині до початку навчального року кількість українських шкіл збільшилась з 91 до 1002, у Рівненській – з 8 до 686, у Чернівецькій їх стало 405.

Упродовж грудня 1939 р. був спеціально проведений облік дітей шкільного віку. Виявилось, що майже 400 тисяч з них не охоплено освітою. Тому відкрили 1386 нових шкіл. А вже в наступному навчальному році кількість шкіл збільшилась ще на 30, їх стало більше 6000.

Восени 1940 р. кількість шкіл становила 6739, із них 5798 українських⁴. На весну 1941 р. в західних областях уже налічувалося 7016 шкіл з денною формою навчання, в яких навчалися майже 1285 тис. дітей⁵. Звичайно, це був великий успіх, тому що практично всі діти шкільного віку залучалися до навчання.

У цьому регіоні були населені пункти, де, крім українців, компактно проживала велика кількість населення польської, єврейської, чеської та інших національностей. Там, де батьки бажали навчати своїх дітей рідною для них мовою, було відкрито польські, єврейські та інші школи. У Станіславській області станом на 15 квітня 1940 р. працювало 600 початкових шкіл. З них – 536 українських, 60 польських, 2 російські, 2 єврейські. А з 33 сере-

дніх шкіл: 21 українська, 7 польських, 3 російських, 2 єврейські⁶.

Безробіття серед місцевих вчителів ліквідували, оскільки потреба в педагогічних кадрах була нагальна. Для заповнення нових вакансій обласні та районні відділи народної освіти проводили набори слухачів на вчительські курси, в основному для початкової школи⁷. В усіх областях відкривалися педагогічні школи, педінститути. Так, відповідно до рішення Тернопільського облвиконкому від 5 січня 1940 р. у м.Тернополі на базі педагогічного ліцею відкрили педагогічну школу з 300 слухачами. Таку ж школу згодом було відкрито і в м.Чорткові. У квітні того ж року в Тернополі розпочав роботу обласний інститут удосконалення вчителів⁸.

За даними наркома освіти УРСР С.Бухала, влітку 1940 р. було перепідготовлено 5841 вчителя для початкової школи, 3072 – для старших класів, а також 786 директорів та завучів шкіл. Та гостра нестача вчителів усе ж була відчутною. Для виправлення становища у західні області Народним комісаріатом освіти УРСР були направлені вчителі зі східних районів. Упродовж 1939-40 рр. Наркомат освіти УРСР відрядив зі сходу 1066 чол⁹. Це в основному задовольняло потреби школи і сприяло швидкому збільшенню кількості вчителів. У 1940-41 н. р. у західних областях працювало близько 35 тис. учителів¹⁰.

Не тільки діти й підлітки, а й доросле населення залучалося до самоосвіти. Режим панської Польщі полишив після себе в галузі освіти важку спадщину. Так, лише на Станіславщині на початок 1940 р. нараховувалося майже 145 тис. осіб неписьменних і 53 тис. малописьменних. Подібне становище було і в інших областях. Радянська влада, переслідуючи свої цілі, доклала чималих зусиль і коштів для виправлення становища. За розпорядженнями виконкомів рад в усіх областях були створені гуртки і курси з ліквідації неписьменності. Так, на Станіславщині було організовано 1139 таких гуртків і класів, де навчалось 53253 особи¹¹.

У Рівненській обл. в 1940 р. відкрили 540 шкіл для неписьменних і 390 шкіл для малописьменних. До вивчення грамоти таким чином залучили майже 50 тис. дорослого населення¹².

В загальному, як відомо, у спеціальних вечірніх школах та гуртках восени 1940 р. навчалось грамотні майже 450 тис. осіб з робітників і селян західних областей України¹³.

Розгорнута з кінця 1939 р. кампанія з ліквідації неписьменності та малописьменності серед дорослого населення давала позитивні результати. Як і в період т. зв. культурної революції в Радянському Союзі, до цієї роботи залучалися комсомольські організації, профспілки, військові, так звані культармійці, тобто добровільні інструктори. Але більша частка роботи проводилася силами

фахових вчителів, оскільки на освіту виділялися досить значні кошти. Це, звичайно, підвищувало якість освіти.

Безумовно, багато в цьому було позитивного, але водночас відверто нехтувалися місцеві традиції та особливості. Уніфікація освіти і виховання проводилася форсованими темпами. Вже з січні 1940 р. всі школи західних областей України навчалися за планами, програмами та підручниками радянської школи. Сюди було завезено 7 млн. підручників¹⁴. Ясна річ, усі вони були заідеологізовані. Методи викладання були змінені, і у навчальний процес надовго увійшла авторитарна педагогіка. У містах скликалися наради педагогів, діяли курси для них, головним чином з вивчення основ марксизму-ленінізму.

З метою створення ефективних форм і методів навчання та виховання часто змінювали навчальні програми, плани та підручники. Надмірно захоплювалися виробничим навчанням і це призводило до низького рівня теоретичної підготовки, або відмовлялися від участі дітей у суспільно-корисній праці, що теж мало негативні наслідки. Школа була наче відокремленою від реального життя. Часто значна частина учнів, особливо сільських, мала слабкий рівень знань. Це, звичайно, негативно впливало на їхню підготовку до навчання у вищих закладах освіти, технікумах, а також до умов виробництва.

Серед вчителів ще мало було людей з вищою освітою, і це залишалося великою проблемою й певною мірою впливало на якість освіти. Окрім того, побутова необлаштованість, недостатнє матеріальне забезпечення, часті переміщення та незаконні звільнення вчителів й репресії не додавали зростанню престижу професії педагога.

Ідейно-політичне “загартування” учительських кадрів, яке розпочалося одразу ж з реформуванням освіти, призвело до того, що лише за два місяці після вересня 1939 р. було репресовано близько 35 тис. представників інтелігенції і, зокрема, вчителів. На їх місце прибували “загартовані” носії комуністичної ідеології зі східних областей України. До кінця навчального року в 1940 р. на Станіславщину прибуло 142 вчителі, серед яких 81 були комуністами, 14 – комсомольцями.

Спочатку всі ускладнення та негаразди дещо компенсувалися українізацією, але далі все яснішими ставали ознаки майбутньої русифікації. Російська мова стала обов'язковою до вивчення в усіх школах. Для польськомовних викладачів навчальних закладів разом з курсами української мови були організовані курси з вивчення російської мови.

Місцева інтелігенція регіону була неприємно вражена тим, що багато представників влади, а також артистів столичних художніх колективів між собою спілкувалися російською мовою, хоча досконало володіли українською.

Ось як згадував про ті часи історик О. Домбровський, будучи асистентом кафедри Львівського університету: „Назовні відбувалася ніби українізація як Львова, так і університету – з українськими вивісками і написами, частіше лунала українська мова..., щипали за серце такі терміни, як „Західна Україна” (замість зненавидженого „Малопольща Виходня”), „братній український народ”, почали виходити „Вільна Україна” – львівський часопис і т.д...., але в дійсності поглиблювався з кожним місяцем невмолений процес советизації Львова, а в тому й університету. Так само було й на провінції. Такі наші люди, як Кирило Студинський, Іван Крип'якевич, Василь Симович та ін., були радше на експорт, щоби показати „українізацію”¹⁵.

Прискорено пройшов перехід на нові, радянські посібники. З україномовними підручниками особливих проблем взагалі не виникало: поліграфічні підприємства України швидко віддрукували додатковий тираж. Для польських шкіл посібники з точних наук перекладалися з відповідних російських. Уже в січні 1940 р. до західних областей надійшло 7 млн. нових підручників. Для створення польських посібників з гуманітарних дисциплін терміново організували авторські колективи.

Раднарком УРСР 9 березня 1940 р. своєю постановою ухвалив завершення в основному реорганізації освіти у Західній Україні. Відтепер народні школи першого ступеня перетворювалися на початкову (чотирирічну) школу, другого й третього ступенів – на неповну середню (семирічну), гімназії та ліцеї – на середню (десятирічну). Усі школи перебували на утриманні держави. Навчання оголошувалося безкоштовним.

Поліпшилася матеріальна база освіти. Зокрема, до квітня 1940 р. під дитячі установи, школи й інші навчальні заклади передали 439 будинків, конфіскованих у т. зв. „класових ворогів”. Було здійснено прибудови до існуючих шкільних споруд, які потребували розширення. Асигнування на освіту в 1940 р. становили понад 43% всього бюджету західних областей УРСР на той рік.

Як відомо, радянська історична наука однозначно позитивно оцінювала реорганізацію шкільництва в західноукраїнських областях. Справді, значне зростання кількості українських шкіл, безоплатність навчання, доступ до освіти абсолютно усім дітям шкільного віку дають підстави вважати цю оцінку правомірною. Але не варто не враховувати соціалістичного змісту нової системи освіти, при запровадженні якого основними були не національні, а геополітичні чинники. Вони й мали забезпечити не корінні інтереси місцевого населення, а плани радянського політичного режиму, який замінив на цих землях польський.

Такі ж процеси відбувалися й у галузі вищої освіти. Мережа вищих закладів освіти значно збільшилася. Тепер молодь з тих соціальних і наці-

ональних груп, які раніше перебували в нерівноправному становищі, одержала переваги при вступі до вищих закладів освіти. Офіційно вищі навчальні заклади перевели на українську мову, в тому числі й Львівський університет, що було, безперечно, великою радістю для корінного населення. Львівський університет, який за Польщі носив ім'я Яна Казимира, рішенням уряду в січні 1940 р. удостоївся носити ім'я Івана Франка. Українські вчені, які були позбавлені польським режимом права викладати, повернулися на університетські кафедри. Один з них писав: „Було з чого радіти, наново ... постали кафедри української мови, літератури, історії, всі студенти мусили вивчати українську мову. Львівський університет розрісся втрое. За радянською системою при кожній кафедрі було кілька професорів, доцентів і багато викладачів. Більшість студентів одержувала щомісячні стипендії, безплатне мешкання, дешевий харч, і молодь просто вдиралась ліктями до святині наук”¹⁶.

По усій Західній Україні розширювалася мережа вищих та середніх спеціальних навчальних закладів. Тут мали можливість навчатися діти трудящих, були скасовані національні обмеження для українського населення. Інтелігенти Галичини, скептично настроєні до радянської влади, визнавали кардинальність цих змін: “Залунало скрізь і всюди в публічному житті Західної України нове українське слово. Почала виходити нова українська преса. З'явилися нові українські видавництва. Повстало нове українське шкільництво, від українських народних шкіл до українського університету у Львові... Засновано театр ім. Лесі Українки у Львові й віддано спершу його до розпорядження великий будинок міського театру, яким досі користувались лише поляки. Повстали українські бібліотеки й музеї. Не місце говорити ... у подробицях про це будівництво нової української культури. Вистачить сконстатувати факт, що большевицька влада піклувалася нею дбайливо”¹⁷.

На зразок Львівського університету був створений перший український університет і на території Північної Буковини. Зокрема у постанові РНК УРСР від 13 серпня 1940 року говорилося: „...Реорганізувати бувший румунський університет в м. Чернівцях у державний університет з українською мовою викладання...”¹⁸.

Система навчання і виховання у вищих закладах освіти та середніх спеціальних навчальних закладах зазнала також корінних змін. Було ліквідовано таку важливу ланку автономії, як вибори ректорів. Тепер вони призначалися Народним комісаріатом освіти, звичайно ж з осіб, затверджених партійними органами та лояльних до нової влади.

У новостворених та реорганізованих вищих закладах освіти затвердили курсову систему, обо-

в'язкове відвідування лекцій, екзаменаційні сесії, як це було в структурі освіти СРСР. Були організовані кафедри марксизму-ленінізму. Їм надавалася пріоритетна роль у навчальному та виховному процесах.

Між викладачами і студентами виникли нові традиції поведінки і стосунків. Постійно виникали невідповідності між новою і старою традиціями викладання. Деякі аж занадто радикально налаштовані студенти звинувачували викладачів у консерватизмі. Особливо це укріпилося після створення у навчальних закладах комсомольських організацій. Сумлінність у навчанні відійшла на задній план, почала цінуватися класова свідомість. За допомогою учнів і студентів органами безпеки робилися спроби збирати компромат на місцевих викладачів, які вважалися владою неблагонадійною і засміченою вихідцями з буржуазії групою. Досить швидкої українізації вищої освіти не могло бути, оскільки за складом професури та контингентом студентів вузи в основному ще лишалися польськими. У грудні 1939 р., зокрема, 77,9% студентів львівських ВНЗ становили поляки, 12,9% – українці, 6,7% – євреї. Професорам-полякам, які не володіли українською мовою, тимчасово дозволялося читати лекції польською або російською. Її добре знали ті, хто закінчив гімназії за царської Росії, якій належала частина Польщі. Вже серед прийнятих у 1940 р. на перші курси університету та політехнічного інституту майже 50% становили українці. Більшість першокурсників походила із селянських та робітничих родин¹⁹.

І все ж зміни проходили досить болісно. Було запроваджено замість старого „пан учитель” звертатися на ім'я та по-батькові. Для західних українців це було надто штучним, а для поляків – взагалі неприйнятним, їм довелося перейти на звертання просто по імені.

Запроваджувалася дріб'язкова регламентація. Ректор М.Марченко пригадував: „Значне місце у моїй роботі перших місяців після прийняття обов'язків ректора зайняла перебудова організаційного та навчального процесу. Справа полягала у тому, що принцип роботи наших радянських вищих учбових закладів докорінно відрізняється від порядків, що існували у Львівському університеті й взагалі в університетах Польщі. Навчальний процес треба було будувати за суворо встановленим навчальним планом, забезпечивши виконання його на основі докладно розроблених ВКВШ (Всесоюзний комітет у справах вищих шкіл) програм, встановити й забезпечити повністю обов'язкове відвідування занять студентами, чого не було в польських університетах”²⁰.

Якщо надісланому ректорові такий порядок був природним, то зовсім по-іншому його сприймала місцева професура: “Народний комісаріат освіти почав засипати наш університет розпорядками, планами, анкетними листками та обіжни-

ками. Те, що ми відразу повинні були пристосуватись до нової системи навчання, – не було найприкріше. Ми мусили звикнути за одну ніч до того, що університет у розподілі своєї праці зовсім нагадує середню школу з примусовими щоденними лекціями... За советським законом на кожного викладача в університеті припадала означена кількість годин у рік, яку він мусив відробити, щоб одержати визначену йому місячну плату. Професор мусив мати принаймні 12 годин викладів тижнево. Крім цього він мусив приймати раз у тиждень студентів на т.зв. консультації, перед іспитами вести окремі підготовчі лекції (т.зв. оглядові), мусив показати, що веде для себе наукову роботу, мусив бувати на засіданнях своєї катедри, на зборах, мітингах і доповідях... мусив раз у раз робити письмові звіти з своєї праці й давати докази, що не цурається громадської роботи”²¹.

Через жорсткий контроль державних і партійних органів за навчальним процесом та швидкою зміною ідейних цінностей викладачі та учні й студенти змушені були на заняттях говорити так, як насправді вони не вважали. Моральні засади виховання молоді підірвалися подвійними стандартами.

Була реорганізована й робота закладів культури. Республіканськими та місцевими органами ухвалювалися десятки постанов щодо цих питань. Ще в кінці грудня 1939 р. була прийнята постанова „Про реорганізацію існуючих та заснування нових театральних-музичних закладів у західних областях республіки”. На травень 1940 р. тут діяло 12 театрів, 6 обласних філармоній, 6 обласних будинків народної творчості, консерваторія, 33 середні мистецькі навчальні заклади. В селах регіону на кінець того ж року працювало 3336 клубів. За планом на 1941 р. кількість їх мала бути доведена до 4100²².

Таким чином бачимо, що зміни в освіті західноукраїнських земель в досліджуваний період відбувалися докорінні і в більшості українського населення краю сприймалися позитивно, проте методи і цілі, якими вони запроваджувалися були далекими від ідеальних. Тому проблема дослідження перетворень в освіті західноукраїнських земель 1939-1941 рр. залишається відкритою для істориків і потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

¹ Лучаківська І. Інтелігенція західних областей України у суспільно-політичному житті. – Дрогобич: Відродження, 1999. – С. 35.

² Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії. – К.: Наук. думка, 1985. – С. 175.

³ Чернявский Ф. По пути социализма: Деятельность Коммунистической партии по укреплению руководящей роли рабочего класса при построении основ социализ-

ма в западных областях Украинской ССР (1939-1950). – Львов: Вища шк., 1978. – С. 5.

⁴ Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – К.: Політвидав України, 1966. – Т.1. – С. 951-956.

⁵ Народна освіта, наука і культура в Українській РСР. – Збірник статистики. – К.: Статистика, 1973. – С. 43, 64.

⁶ Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях: 30-50-ті роки ХХ століття (історико-політологічний аспект). – Луцьк: Надстир'я, 1995. – С. 140-141.

⁷ Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). – ФП.1. Оп. 1. – Спр. 5.- Арк. 34, 35.

⁸ Державний архів Тернопільської області (ДАТО). – Ф. Р-1833. – Оп. 6. – Спр. 4. – Арк. 15,16.

⁹ Ковалюк В. Культурологічні та духовні аспекти “радянзації” Західної України // Український історичний журнал. –1993-№ 2/3–С. 4.

¹⁰ Народне господарство Української РСР. Статистичний збірник. – К.: Держстатвидав, 1957. – С. 436.

¹¹ ДАІФО. – ФП.1. Оп. 1. – Спр. 5 – Арк. 16.

¹² Державний архів Рівненської області (ДАРО). – Ф. 400. – Оп. 6. – Спр. 3. – Арк. 2.

¹³ Кошарний І. У сузір'ї соціалістичної культури. – Львів: Вища шк., 1975. – С. 31.

¹⁴ Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР (1917-1967). – К.: Наук. думка, 1967. – С. 90.

¹⁵ Дворак С. Становлення радянської системи освіти в західному регіоні: традиції та проблеми. – К.: Права Ярославиць, 1998.

¹⁶ Ковалюк В. Зазначена праця. – С. 5.

¹⁷ Там само. – С. 16.

¹⁸ Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). – Ф. Р-3.– Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 138.

¹⁹ Ковалюк В. Зазначена праця. – С. 5.

²⁰ Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20-50-ті роки).- К.: Наук. думка, 1994. – С. 197.

²¹ Там само.

²² Кошарний І. Зазначена праця. – С. 36.

Summary

*Oksana Humeniuk
(Rivne)*

Education Changes as Crucial Moments in the Process of Making Western Ukrainian Lands Soviet

The body of the article goes on to discuss the problem of forms, methods and main trends and peculiarities of radical changes in education system in Western Ukraine after Soviet power establishment in 1939-1941. The impact of the Soviet society model on the newly-joined lands' population is under thorough study.